

Az internet veszélyei és ajánlás ennek kezelésére, elsősorban a tizenéves általános iskolások vonatkozásában

SOM ZOLTÁN

somzoltan@gmail.com

Szegedi Tudományegyetem Informatikai vezető, EU Safer Internet Program

Mottó: „Like a lelke mindennek!”

Előszó

Olyan sebességgel dübörög a változás az infokommunikációs technológiák vonatán, hogy egy-egy következő állomást elérve már ismeretlenként tekintünk az újonnan felszállókra. Értelmezhetjük ezt a most egyetemista vagy főiskolás leendő pedagógusok és a pár év múlva általuk oktatott diákok közötti állomás tükrében. Hogyan tudunk szót érteni az egyre fiatalabb generációkkal és irányt mutatni nekik? Cikkem célja egyrészt, hogy rávilágítsak a tizenéves korosztályt fenyegető veszélyekre, és mutassak néhány lehetséges utat ezen veszélyek elkerülésére, másrészt példákat szeretnék felhozni arra, hogyan tudjuk saját érdekünkben felhasználni ezeket a csatornákat. Fontosnak tartom, hogy a veszélyen túl lássuk a lehetőségeket is, ezért ajánlást kívánok adni ezen felvilágosító munka segítése érdekében személyes tapasztalataim felhasználásával.

Bevezető

Az informatika és a digitális szolgáltatások mára már mindannyiunk életében jelen vannak. Azt mondhatjuk, hogy minden ember igénybe vesz valamilyen informatika által támogatott szolgáltatást, legyen az e-mail a kapcsolattartáshoz vagy készpénzfelvétel egy bankjegykiadó automatából. Az a megállapítás, hogy mindannyian használunk elektronikus szolgáltatásokat, korosztálytól függetlenül igaz, ugyanakkor életkor függvényében vannak súlyponti területek és preferált szolgáltatások.

A lehetőségek bővülésével együtt a veszélyek is legalább olyan vagy nagyobb mértékben növekszenek. Ezért is kiemelten fontos, hogy olyan oktatási, ismeretterjesztési eszközök álljanak rendelkezésre, amelyek választ tudnak adni ezekre a kihívásokra. A figyelemfelhívást, az oktatási anyagok biztosítását tűzte zászlajára az EU Safer Internet programja. A program kivitelezése 2009 óta hozzám hasonló, részben önkéntes oktatók közreműködésével történik.

Az EU Safer Internet Program (továbbiakban EU SIP) „... célja tehát, hogy minél szélesebb körben és a lehető leghatékonyabban mutassa be az internet határtalan lehetőségeit, illetve ezzel párhuzamosan a felhasználókra leselkedő veszélyek elkerülésének hatékony és egyszerű eszközeit.” (Safer Internet Program Plus 2013) Magyarországon az EU

SIP-program konzorciumának tagjai a Nemzetközi Gyermekmentő Szolgálat, a Kék Vonal Gyermekkrízis Alapítvány és a Puskás Tivadar Közalapítvány.

Digitális korban élünk

Ebből a szempontból az embereket jellemzően két fő csoportra osztják: digitális bennszülöttekre és bevándorlókra (Prensky 2001, Z. Karvalics 2001). Kicsit jobban megvizsgálva ezt a csoportosítást árnyaltabb képet kapunk. A születési évek tekintetében az alábbi általános besorolást, megnevezést használjuk: az 1995 után születettek a „Z-generáció”, az 1980 és 1994 között születettek az „Y-generáció”, míg az 1965 és 1979 között születettek az „X-generáció”, valamint a 1946 és 1964 között a „Baby-boomerek” elnevezést használjuk (Tari 2010, Tari 2011). Azonban nem évszámokon, hónapokon és napokon múlik, ki melyik táborhoz tartozik, még csak nem is a számítógépek megjelenésén (Jancsák 2008). Az igazi tagozódási pont az internet, a mobileszközök és az applikációk rohamos megjelenése és terjedése, az hogy ki, milyen mértékben használja a számítógépet, az internetet és az ezeken keresztül elérhető szolgáltatásokat. Míg talán szüleink nem is láttak gépet, a következő generáció már gyerekkorától látta és használta is valamelyik típusát a számítógépnek, de még nem volt internet. Majd ezt követően a jelenleg tizenévesek esetében az internet az, amely már megszólította a legfiatalabb korosztályt is, létrejött egy kritikus tömeg. Míg korábban az volt a különc, aki internetezett, számítógépezett, ahelyett hogy a többiekkel kint játszott volna, most pedig az a különc, aki nincs fent valamelyik közösségi hálózaton.

Az új technika és az új lehetőségek veszélyeket is hoztak magukkal. Napjainkban a számítógép előtt ülve komoly bűncselekményeket lehet elkövetni, vagy elkövetésre buzdítani az internet világában járatlanabbakat. Erre számos magyarországi példa is van a közelmúltból: öngyilkosságra bujtogatás, cyberbulling, oversharing, közösség előtti megálázás. Tudomásul kell venni ezeket a veszélyeket, melyeket a digitális kor lehetőségei hoztak magukkal (MTI, HVG 2012).

Tanulási minták régen és ma

Az emberiség hozzávetőleg 30%-a használ internetet, és ezt az elmúlt 20 év alatt érte el. Már innen leolvasható, ez a tanulási folyamat nem a klasszikus szülő-gyerek másolódás segítségével valósult meg. Komoly váltás figyelhető meg abban, hogy míg régen a tanulási minta erős alapja a család volt, a családban látott mintákat normák formálták (Nagy 2001), addig ma az informatika és az infobiztonság területén a gyerekek már nem feltétlenül a szülőket tekintik példaképnek. Az informatika fókuszterületén vizsgálva nem azokat a mintákat másolják le, amit otthon látnak. A másolódás inkább a hasonló korú csoport tagjai között következik be. Ennek egyik kézenfekvő bizonyítéka, hogy míg a tizenéves korosztály közösségi hálózatokon való részvétele 95% feletti, addig az idősebb korosztályra vonatkozóan ez a szám jóval alacsonyabb. Ez a tény, ha eleve nem is zárja ki, de mindenképp csökkenti a szülői példa másolódásának a lehetőségét (Csécsi et al. 2012). Megállapíthatjuk, hogy a családon belüli informatikai műveltség tanulása közel sem kielégítő, ennek oka, hogy dominánsan nincs jelen a másolható, tanulható minta. A korcsoporton belüli másolódás azért jellemző, mert meg akarnak felelni egymásnak, illeszkedési szándék van jelen. A hosszú távú társadalmi célok pedig azok, amelyek a bevonás és az oktatás kulcsszavakon túlmutatva a foglalkoztatást is fontos szempontnak tartják. Hiszen a fiatalok oktatáshoz és munkához való viszonyának alakulása, és ezen viszony átalakulá-

sa, alakítása kardinális kérdés. Számos kutatás foglalkozik a témával, a Lasse Siurala (2006) által meghatározott inerciarendszer-modell egyik csúcsát a média reprezentálja (Jancsák 2011). A média mára már legtöbbször használt szelete a felmérések alapján az online, internetes csatornák képviselik, és szerepük az elmúlt évek trendvonalát meghosszabbítva folyamatosan növekvő tendenciát mutat.

Szabadidő és egyéb tevékenységek

Megvizsgálva a következő kutatási eredményeket, jól érzékelhető, miért kiemelt jelentőségű terület a biztonságos internethasználat oktatása. A fiatalok 8%-ának saját bevallása szerint hétköznap nincs szabadideje, míg a többiek átlagosan napi 3,5 óra szabadidővel rendelkeznek. És hogy hol töltik a szabadidejüket: saját bevallásuk szerint otthon vagy barátoknál. A tevékenységre vonatkoztatva viszont az internet és a számítógépezés az egyértelmű első helyezett. Fontos megemlíteni, hogy a 2008-ban még első helyezettként szereplő televíziózást utasította maga mögé a második helyre az internet- és a számítógép-használat 2012-re. Ez a tendencia figyelhető meg abban az összefüggésben is, hogy minél fiatalabb a korosztály, annál nagyobb százalékban van jelen valamilyen közösségi hálózaton (Csécsi et al. 2012).

Saját tapasztalataim is azt támasztják alá, hogy már az 5. osztályban, azaz 10-11 éves korban, egyes osztályokban szintén 90% feletti a közösségi médiatagság. Amely azért különösen aggályos, hiszen 13 éves kortól lehetne csak regisztrálni a felhasználási szabályzatok alapján.

Egymást erősítő folyamatok

Az ifjúság problémáit vizsgálva első helyen, az ő megítélésük alapján, a kilátástalan, bizonytalan jövő szerepel, harmadik helyen pedig a céltalanság: nem tudják, mit akarnak. Ezek a tendenciák is alátámasztják azt a feltételezésem, hogy sok-sok tényező együttes hatása, egymást erősítve vezethet oda, hogy az online tér egyre nagyobb és befolyásosabb tényező az ifjúság életében (ITHAKA, EU Kids Online kutatás). Ez már annyira érzékelhető változás, hogy számos profitorientált szervezet, cég, amelyeknek elsődleges fogyasztói, célközönsége az ifjúság (élelmiszerek esetében: édesség, chips, szórakoztatásra épülő szolgáltatás, elektronikai készülék stb.), erre építi kampányait, arculatát. Ezek kapcsán megfigyelhető egyrészt a cégek online és közösségi médiában való jelenlétének erősítése, másrészt a gamification (fordítsuk játékosságnak)¹ jelenségének a térnyerése, amit ma már tudatosan alkalmaznak. Ez utóbbira nonprofit példa egy olasz játékfejlesztő cég, amely játékos formában dolgozza és dolgoztatja fel az aktuális társadalmi kérdéseket²

A felmérésekben a szülők válaszaiból az olvasható ki, hogy jelenleg nem az interneten keresztül érkező fenyegetéseket tartják a legveszélyesebbnek, hanem saját tapasztalataikra alapozva még dominánsan a való világból érkező fenyegetésektől jobban féltik gyermekeiket. Abban a furcsa, elképzelt biztonságtudatban vannak, hogy minden rendben, hisz a gyerek otthon van. Nem keveredik rossz társaságba, biztos nem követ el csínytevéseket, hiszen otthon ül a számítógépe előtt, vagy „csak a telefonját” nyomkodja. Itt ezen e

¹ gamification: olyan törekvés, eljárás amely során az ember játékosságára építve próbálunk ismeretet átadni, terméket eladni, vagy valamilyen tevékenységbe bevonni az adott személyt vagy személyeket.

² <http://www.molleindustria.org>

területen is számos hatás erősíti egymást: egyrészt az online játszótérről nem lehet olyan könnyen elfutni vagy elmenekülni; az online játszótéren történt megalázást holnap is bárki megtekintheti, nem merül olyan könnyen feledésbe. Mivel a napi rutin része az online játszótér, azon téves elképzelésük van, hogy nincs súlya az ott történeteknek, ezért sokkal könnyebben és gyakrabban fordulnak elő atrocitások, támadások (ITHAKA, Online szolgáltatásokkal kapcsolatos felmérés).

Közösségi hálózatok, Facebook

A nemzetközi Cisco cégcsoport által végzett kutatásból kiolvasható, hogy a válaszadók több mint fele (egyetemi hallgatók 55%, munkavállalók 62%) már nem tudná az életét az internet nélkül elképzelni, mivel az „életük szerves részévé vált” (Cisco online kutatás 2011). Magyarországon a közösségi oldalak (Facebook, Iwiw, Myspace, Twitter stb.) közül a legismertebb és a legtöbb regisztrált felhasználóval a facebook.com közösségi oldal rendelkezik, mérhetően a legaktívabb közösségi színtér (Csécsi et al. 2012).

Bár a Facebook szabályzata tiltja a 13 év alattiak regisztrációját, mégis saját tapasztalataimra is alapozva elmondhatom, hogy nagyon magas, 90% fölötti az általam oktatott 5–8. osztályba járó diákok Facebook-jelenléte. Változások érzékelhetőek a fiatalok társadalmi és társas helyzetében: fokozódik a fiataloknak az idősebbektől való függetlenedése. Ezzel párhuzamosan az online térben való jelenlét minden mutatószám tekintetében növekszik. A mobil és vezeték nélküli internettel ellátott háztartásokat egyben kezelve ezek aránya a tizenévesek körében 91%, ez az arány 2009-ben 84% volt.

A Gerbner és munkatársai által végzett kutatásokból kiolvasható, hogy a háztartásokban átlagosan 2,7 televíziókészülék és 4,2 mobiltelefon található. A fiatalok családjainak 59%-ában van internetkapcsolatra képes mobiltelefon, és a megkérdezett diákok 43%-a rendelkezik ebből sajáttal. A 2009-ben mért eredményekhez képest: 20%-kal nőtt a közösségi oldalakra nagyon gyakran felnezők aránya, valamint 12%-ról 5%-ra redukálódott az ilyen oldalakra sosem látogatók aránya. A fiatalok vonzó alternatívákat láthatnak a médiában, különösen a televízióban, bár itt jelentős eltolódás figyelhető meg az internet irányába. Az identitáskeresés során meghatározó jelentőségű az azonosulási modellek szerepe.

A fiatalok számára, saját bevallásuk alapján, az állandó online jelenlét alapvető a kapcsolattartás szempontjából (MTV Hungary és a GKIeNET közös kutatása 2011).

A közösségi média előnyei, elsődleges veszélyforrások és a legveszélyeztetettebb korosztály

A közösségi médiatérnek számos pozitív oldala van, jelentős társadalmi hasznokat hozhat. A nyitott, ingyenes részvételi lehetőség, az önszerveződés és a folyamatos fejlődés jellemzi, mennyiség és minőség tekintetében is. Alapvetően független a politikai gazdasági befolyásoktól, a szereplők együttműködésére épít, középpontban az együttműködés áll, hálózati hatás érvényesül (Szabó et al. 2011). Itt átélhetik a résztvevők a közösséghez tartozás élményét, a közösségi hatás visszacsatolása is jelentős. Gyorsabb, jobb információáramlásra van lehetőség, szinergiák jöhetnek létre. Azonban, mint bármilyen új eszköz esetében, a haszna azon múlik, hogy mire használjuk. Egy kalapácsot is használhatunk építésre, de akár rombolásra is. A közösséghez tartozásnak nagyon sok előnye lehet, ugyanakkor éppen ezt a közösségbe vágyakozást használják ki gyakran szervezett bűnözői csoportok. Ebben a korban roppant fogékonyak a gyerekek, ezen a területen pedig

nagyon könnyű látványos gyors eredményeket elérni, jellemzően rombolással. Amely aztán oda vezethet, hogy ilyen csoportokhoz csapódik az egyébként kiemelkedően jó képességű, érdeklődő fiatal. Ezt az is erősíti életkori sajátosságként, hogy kevés gyermek tudja ilyenkor pontosan, hogy mivel akar foglalkozni. Viszont a modellek elérhetőek és láthatóak számára is, sikeres, befutott és legfőképp elismert szeretne lenni (Krasznay 2012a).

Általánosságban elmondható, hogy a gyerekek nem érzik a tetteik súlyát, nem látják a következményeket. Ezt a talán általánosított információt támasztja alá az a kutatási eredmény, mely szerint a 9–16 év között kezdik el a hacker szakmát (UNICRI Hacker Profiling Project 2010). A kutatás alapján 9 fő kategóriára oszthatjuk a hacker fogalmát az általa alkalmazott technológiák, a motivációja vagy megbízója alapján. A csoportnyomás, csoportnorma hatására sokszor olyan dologba is belemennek a fiatalok, amibe egyébként offline nem mennének bele, vagy nem értenének egyet. Sajnálatos hazai példák mutatják a SIP-program szükségességét³. Nem létezik univerzális pirula és megoldás erre a kérdésre. Lehetséges megoldás az ismeretterjesztés, a figyelem felhívása.

EU Safer Internet Program

Az EU által indított Safer Internet Program (EU SIP) az internetes és elektronikus csatornák használata kapcsán felmerülő veszélyekre próbál megoldást, ajánlásokat adni. Az EU SIP 2009 óta működik Magyarországon, évente kb. 30000 gyereknek és 1000 tanárnak, szociális munkásnak, valamint kb. 1000 szülőnek tartott *Netezz biztonságosan* előadást. Amely elég sok, de sajnos az ideálshoz képest nagyon kevés. A személyes és az online ismeretterjesztő munka ellenére is gyakoriak az online térben történő visszaélések, amelyek tizenéveseket érnek (EU Kids online magyar kutatásai: ithaka.hu). Számos kutatás foglalkozik a fiatalok internethasználati szokásaival, valamint ezen adatok nemzetközi adatokkal történő összehasonlításával. A nemzetközi felmérésekből az rajzolódik ki (EU Kids Online Report), hogy a nyugati államokban, ahol a magyarországihoz képest még jellemzőbb az internethasználat, még több a gyerekeket érő káros, veszélyes tartalom. A leggyakoribb internetes tevékenység a közösségi oldalak használata (Kósa 2012). A gyerekeknél az iskolai feladathoz történő információkeresést megelőzi a közösségi oldalak használatán túl a szórakozás, zenehallgatás, játékok, letöltések és a levelezés is. Magyarországon is adottak azok a lehetőségek, amelyek a veszélyes tartalmak bejelentésére adnak lehetőséget hotline formájában online vagy ingyenes telefonos elérhetőségen⁴. Ezen információk nyilvánosak és megszerezhetőek a weboldalakról. Azonban minden bizonnyal jobb, alaposabb és mélyebb megértést tesz lehetővé, ha a program önkéntes oktatója tart interaktív előadást az osztályban vagy közösségben. A legfőbb cél, hogy a gyerekek ne váljanak online áldozatokká és elkövetőkké se (Krasznay 2012b). A fejlett gazdaságokban tetten érhetően hatalmas változások zajlanak, a régi típusú termelésről átállnak a tudás, az információ fontosságának hangsúlyozására. Olyan felmérési rendszerekről szóló tapasztalatok állnak rendelkezésre, melyek azt mutatják, léteznek olyan felmérési rendszerek, amelyek segítik a tanulást. Ajánlások, irányelvek határozhatóak meg, a közös tanulás jelentheti a megoldást. Ezen hétköznapi és iskolai kihívásokra, a jövő iskolájában történő oktatásra és értékelésre számos kísérleti program indult (Csapó 2010). Mind az oktatás,

³ www.webidomar.hu

⁴ <http://www.internethotline.hu>

mind a felmérés és az értékelés változáson esik át. Ennek egyik reprezentációja a szolgáltatók, cégek rólunk gyűjtött nagy tömegű adatainak az elemzése.

Informatikai higiénia

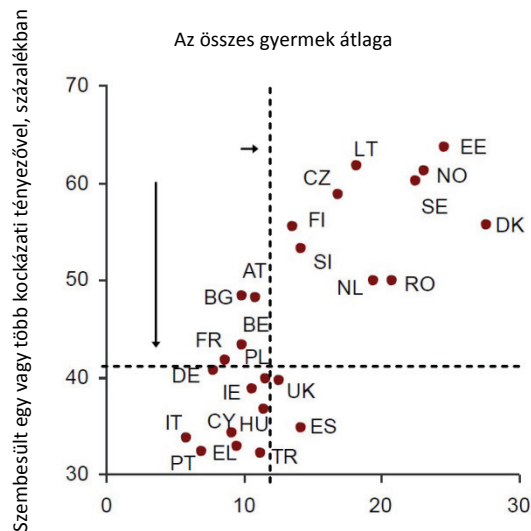
A SIP kiemelt célja rávilágítani a lehetőségeken túl a tudatos használatra, és arra, hogyan legyünk tisztában a veszélyekkel. Mi szükséges ahhoz, hogy felkészültek legyünk, vagy elkerüljük a veszélyeket? Tisztában kell lenni az alapokkal. Naprakészen frissített szoftverek, tűzfalprogram, vírusirtó-alkalmazás stb. Összefoglalva: meg kell teremteni az informatikai higiénia! Fontos tudnunk, hogy ezen ismereteknek a használata nem korlátozódik kizárólag a számítógépre. Hiszen számtalan helyen találkozunk az internettel, internetalapú alkalmazásokkal, mobilapplikációkkal. Ilyen esetek például, amikor pénzt veszünk fel egy automatából, jelszót adunk meg a mobil- vagy okostelefonunkon. Ha használjuk ezeket az eszközöket, legyünk tisztában ezekkel az alapvető követelményekkel, veszélyekkel. Ezzel az első lépést megtettük a biztonság felé vezető úton. Erkölcsi normák tekintetéből vizsgálva a technológia fejlődése olyan gyors ütemű, hogy a jogi és erkölcsi szabályozás és a norma kialakulása alig tud lépést tartani vele. A közösségi médiában mint IKT-eszköz felhasználásában még most is számtalan lehetőség rejlik, amennyiben helyén tudjuk kezelni. A társadalmi-gazdasági hozadéka a tudáspotenciál kiaknázásában rejlik. Virágzó közösségek alakulnak ki, hatékony, gyors, olcsó kommunikációs eszközök állnak rendelkezésre. Ezekről az eszközökről már rendszerint nem az iskolának kell gondoskodnia, hiszen a diákok jelentős része rendelkezik okostelefonnal, otthoni számítógéppel, interneteléréssel. Életük része kell, hogy legyen az az ismeret, miszerint tartsák rendben digitális életüket, mint ahogy a való életben is a mindennapi életünk része a fertőzés elkerülésére irányuló teendők megtétele, a higiénia.

Meg kell jegyezni, hogy az infokommunikációs eszközök használata mára már nem választható vagy lehetséges útvonal. Napjainkban már nemcsak a munkához, hanem az állampolgári jogok érvényesítéséhez (az ügyfélkapuhoz, az adóbevallás, illetve a bankoláshoz stb.) közel nélkülözhetetlen eszköz. Minden területen jelen van, jelen lesz egyre dominánsabb módon. Akinek nem lesz meg az alap, amire építkezhet, hogy használni tudja, az menthetetlen módon elkallódik, nem tud élni jogaival, hátrányt szenved.

A leggyakoribb veszélyforrások, a fontosabb ismeretek a bejelentéshez, megelőzéshez és a segítségkéréshez

Gombnyomásnyi távolságra van tőlünk minden lehetőség és minden veszély is. Ártalmatlannak tűnhet kora délutáni időpontban a televízió műsorkínálata. Megismerve azonban a lineáris és lekérhető médiaszolgáltatást, a kettő között számos különbség van az adott szolgáltatás szabályozásában is. A lineáris szolgáltatás jellemzően a hagyományos tv-műsorokat foglalja magában. A lekérhető szolgáltatásba esik jellemzően az internetes tartalom és az olyan tv-műsor, amelyet a modern készülékekről műsorválasztással tud elindítani az előfizető. Itt kiemelten veszélyes, hogy felnőtt vagy más korcsoportnak szóló tartalom is bármikor indítható. Erre vonatkozóan Magyarországon a Nemzeti Média és Hírközlési Hatóság médiatanácsának van ajánlása (MNHH, Médiatanács).⁵

⁵ Magyar Nemzeti Hírközlési Hatóság, Médiatanács

4. ábra

Gyermekek, akik találkoztak kockázatos online tartalommal, illetve akiket megzavart vagy felzaklatott internet tartalom, országonként.

A nemzetközi elemzés alapján leolvasható (1. sz. ábra) az x tengelyről, hogy a 9–16 év közötti európai gyerekek hány százaléka találkozott már káros tartalommal az interneten. Az y tengelyen pedig az látható, hogy a gyerekek hány százaléka tartozik abba a csoportba, akik valamilyen kockázatos tevékenységgel találkoztak már. A szaggatott vonal az EU-átlagot jelenti. Ha megpróbáljuk értelmezni az összefüggéseket, akkor nyilvánvaló, hogy minél többet és minél több mindenre, minél szélesebb körben használjuk az internetet, annál nagyobb az esélye, hogy káros tartalommal találkozhat. Vélhetőleg ezért magas a skandináv országokban az ilyen visszaélések száma, valamint azért is, mert ott sokkal magasabb számban követi az eseményeket bejelentés. Tehát egyrészt Magyarország átlag alatti veszélyeztetettsége jó hírnék tűnik, de nálunk a használat is átlag alatti. Ezenkívül hazánkban alacsony a bejelentési arány. A weblapokon található „bejelentem gomb” (a káros, illegális, nem besorolásnak megfelelő tartalom bejelentésének lehetősége) használata hazánkban 3%, az EU-átlag 13%, míg például Törökországban 30%. Az internet hotline szolgáltatás adatai azt mutatják, hogy hazánkban a bejelentések száma nagyon alacsony, de emelkedő tendenciát mutat. Ennek oka lehet egyrészt a nem túl régen bevezetett hotline szolgáltatás, amely 2009-ben indult, és 2012 szeptemberéig mindössze kétezer bejelentés érkezett. Másrészt nincsen olyan kidolgozott kategóriarendszer, amely mérhetővé tenné a besorolás által az egyes eseteket. Ezenkívül ide tartozik az a megfigyelés, hogy a szülők kétharmada semmilyen monitorozást, filtert nem használ gyermeke számítógépén vagy a közös gépükön (Ságvári 2012). Az EU céljai egyértelműek ez ügyben: 1. egyszerű és hatékony bejelentő eszközök, 2. a gyerekek életkorának megfelelő tartalmak és besorolás, 3. tartalomszabályozás, 4. a szülők felvilágosítása, 5. káros anyagok hatékony eltávolítása.

Ajánlások iskolai, otthoni és közösségi terekre

A SIP egyik ajánlása, hogy helyezzük a számítógépet valamilyen központi helyére a lakásnak. Ennek több indoka is van, egyrészt szemmel lehet tartani, hogy nagyjából mit csinál a gyerek. Másrészt, ha kérdése van, rögtön lehetősége van kérdezni. A hangsúly igazából a kérdésen és a párbeszéden van. Mert bár vannak olyan tartalomszűrő programok, amelyekkel valamennyire korlátozni lehet a megtekinthető tartalmakat, ez azonban csak részleges megoldást eredményezhet. Egyrészt mert a gyerek kezében ott az okostelefon, illetve az iskolai, könyvtári számítógépen is megnézheti, amit szeretne, másrészt valamelyik osztálytárs hasonló eszközén is hozzáférhet az otthon tiltott tartalomhoz. Így sokkal célravezetőbb társként kezelni a gyereket ebben a kérdésben is. Amire figyelni kell szülőként, pedagógusként: olyan gyakori jelenségek, mint például: ha kitiltja a szülőt a közösségi profiljából, túl sokat posztol magáról (oversharing), vagy megjelenik a trollkodás (online heccelés). Ilyen esetekben javasolt külső segítséget, például ismeretterjesztő előadást kérni, iskolapszichológushoz fordulni. Ettől függetlenül fontosnak tartom a szűrőprogramok alkalmazását, esetenként visszanézni a böngészési előzményeket, de csak kiegészítő megoldásként. Gyanúra adhat okot, ha a gyermek törli a böngészési előzményeket.

Tanárként megvizsgálva a helyzetet, azt látjuk, hogy a fiatalok már ott vannak az online térben, akkor célszerűnek látszik, hogy legyen ott az általunk hasznosnak ítélt tartalom is. A mi döntésünk, hogy odamegyünk-e utánuk, ahol kiemelten fogékonyak a közvetített információkra, vagy megpróbáljuk visszarángatni őket az offline térbe? (Kárpáti 2012, Kárpáti et al. 2012). Nyilvánvaló, hogy ez utóbbira kevés esélyünk van. Fontos, hogy mi magunk is nyitottak legyünk az újra és a változásra. Azaz próbáljuk meg beépíteni ezen IKT-lehetőségeket a tanulás-tanítás folyamatába. Hiszen sok minden lehet IKT, lehet az egy írásvetítő, egy kazettás magnó, egy bejátszott videórészlet, egy projektoros kivetítés, de végső soron a közösségi színtér, azaz például a Facebook is. A Facebook egy eszköz, amelyet használhatunk felkapottsága okán akár csoportfeladat, házi feladat, projektmunka stb. kiadására is. A felmérések alapján az internethasználat során a gyerekek strukturált vagy célirányos tevékenységre 20% időt fordítanak. Így nagy lehetőség rejlik abban, hogy növeljük a célirányos tevékenység arányát a „céltalan” szórakozás, játék stb. tevékenységek rovására, például hozzunk létre, erre a célra külön színteret, kezeljük külön a személyes profilunktól. Azáltal, hogy az online térben elérhetővé tesszük az iskolai tartalmakat, ez a célunk megvalósulhat. Természetesen a fokozatosság elvét itt is be kell tartani, és nem érheti hátrány azokat a gyerekeket sem, akik nem rendelkeznek otthoni számítógéppel. A diákok érdeklődési körét szem előtt tartva, velük közösen, őket tájékoztatva terveinkről, praktikus lehet apránként egy-egy példát az online térbe kivinni és ott feldolgozni, feldolgoztatni. Ezen feladatok bevezetése előtt minden esetben beszéljünk meg a tanulókkal, hogy mi lesz a feladatuk, ezt követően kis lépésekben vezessük be az újításokat! Tartsuk be a párhuzamosítást, azaz legyen lehetőség a feladatot a hagyományos és az új online módon is elérni és megoldani!

Természetesen ennek a módszertana alapos átgondolást igényel. Egyik fókuszterülete lehet a peer assessment, azaz a társas értékelés, ahol egymás aktivitását és hozzászólásait tudják értékelni. Az ehhez szükséges indikátorokat még csak pár tanulmányban lelhetjük fel, ezen a területen még sok a teendő. Ezek a gondolatok a 21. század iskolájában a fejlesztendő készségek irányába mutatnak (Csapó 2010).

Mindennapi változások és trendek – módszertani szempontok

Nehéz már ma a holnap veszélyeire felhívni a figyelmet, megoldást találni rá pedig szinte lehetetlen. Azt tudjuk tenni, hogy felhívjuk a figyelmet a tanulás és az éberség fontosságára, a tanulást tanítjuk. Trendek azonban megfigyelhetők: például kétszer annyi okostelefont adnak el, mint személyi számítógépet. Ez a folyamat oda vezet, hogy folyamatosan kezükben, zsebükben van a lehetőség az online jelenlétre. A mobiltelefonok mára általánosan elterjedtek, így általános a tizenéves korosztálynál az okostelefon, amivel (ha akarja) biztosítani tudja a gyerek az (állandó) online jelenlétet. Azt feltételezhetjük, hogy a jelenlegi trendvonalat követve egyre hangsúlyosabb lesz az online jelenlét, ezért egyre nagyobb figyelmet kell fordítani az ismeretterjesztésre.

A tapasztalat, hogy a megtörtént esetek tényleges bemutatásának sokkal nagyobb hírértéke van, mint csupán a figyelmeztetésnek. Ezért módszertanilag sokkal eredményesebb, ha az általános figyelemfelhívás helyett rövidfilmeket mutatunk be a gyerekeknek. Értékesek lehetnek azok a beszélgetések is, amelyek egyes témák során ad hoc keletkeznek az osztályokban.

Nagyon sok gyerek a téma kapcsán találva érzi magát, mert vele az osztályban vagy a családban történt már hasonló eset. E helyzet érzékeléséhez az érintettség bevonásához gyakran már mélyebb szakmai felkészültség szükséges. Ezért célszerű két részre bontani az ismeretterjesztést. Egyrészt természetesen beszélni kell a felmerülő kérdésekről. Másrészt, mivel kiemelten fontos a hitelesség, hogy elfogadják a diákok az elhangzott információkat, érdemes külsős, a témában felkészült oktatót is hívni.

Oktatóként az a tapasztalatom, hogy a SIP önkéntes oktatónak egyidejűleg több feladattal kell megbirkóznia. Egyrészt, viszonylag rövid idő alatt kell az informatikai higiéniai fogalmakat áttekintetni az osztállyal, másrészt preventív tevékenységet kell ez idő alatt kifejteni, hiszen ez talán a legfontosabb, és az órávezetés szempontjából figyelembe kell venni a reakciókat, az érdeklődési területeket. A figyelmet folyamatosan fenn kell tudni tartania, sőt talán pontosabban fogalmazva vezetni egy adott tematika mentén. A SIP oktatói tapasztalatok alapján, mivel a tapasztalatok szerint utókövetésre jellemzően nincs lehetőség, ezért óra előtt és utána az osztályfőnökkel fontos konzultálni a súlyponti területekről. Célszerű tájékozódni arról, hogy volt-e már a témához kapcsolódó esemény az iskolában, osztályban, mert ez esetben az előadónak érdemes erre részletesebben is kitérni. Ezenkívül a megszólításhoz és a párbeszéd kezdeményezéséhez figyelembe kell venni az életkori sajátosságokat. Egy-két év korkülönbség is teljesen más dialektust, kommunikációt, témát és témafeldolgozást igényel.

A diákoknak mindennapi rutinjuk van ezen eszközök használatában, így nem célunk, hogy a technológiát vagy a technikát magyarázzuk el nekik, erről nem is biztos, hogy érdemes szót ejteni az előadásban. Hosszabb foglalkozáson vagy foglalkozássorozat esetében lehetőség van a témák részletesebb kifejtésére, vagy akár gondolatkísérletek végeztetésére, pl. mit tennél, ha a Facebook-oldalad feltörnék, vagy látnád, hogy egyik ismerősöd káros, veszélyes tartalmakat oszt meg, ha nem tudnál belépni a jelszavaddal a levelezésedbe stb. Fontos szem előtt tartani, hogy itt nincs jó vagy rossz válasz, a gondolkodtatás a lényeg! Érdemes sokat kérdezni, egyrészt, hogy meg tudjanak nyílni, másrészt hogy találjunk olyan kapcsolódási pontot, amely valódi, értékes párbeszédet indít el. Kiszámíthatatlan, hogy mikor találunk olyan területet, amellyel már van személyes tapasztalata, így érintve érzi magát. A tematizátor szerepét kell felvennie a meghívott oktatónak, tehát a kérdések alkotják az óra gerincét. A kérdésekre adott válaszokat érdemes összefoglalni,

visszatükrözni, kiegészíteni. Majd innen átvezetni a következő témára a fonalat, egy jól irányzott kérdéssel vagy témafelvetéssel.

Összegzés

Nagyon nehéz a feladatunk, hiszen járatlan úton haladunk. A járatlan út viszont mindig a legnagyobb lehetőségeket hordozza magában. Elsődleges és közös feladatunk az ismeretterjesztés, a veszélyekre való felhívás a tanulók körében. Azonban a másodlagosan érintett kör, azaz a szülők, tanárok, nagyszülők felvilágosítása legalább ilyen fontos. Tanárként éljünk mi is ezzel a lehetőséggel, használjuk az online csatornákat, építsük be óránkba! Bizonyos keretek között tanuljunk diákjainktól online jelenlétet. Ebből a látszólagos hátrányból, előnyt lehet kovácsolni. Vegyük a következő példát: innováció volt az, hogy feltalálták a mobiltelefont, azonban nem mindenki innovatív, aki mobiltelefont használ. Azonban aki olyan célra és oly módon tudja használni, amely újszerű és előreviszi a közösséget, a csoportot a célja érdekében, az a személy ismét innovatívnak nevezhető. Úgy gondolom, hogy a fent leírtak tantárgyfüggetlenül használhatóak mint IKT-megoldások, éljünk a lehetőséggel bátran, de felelősséggel! Fogadjuk el, hogy a világ összességében nem megismerhető, de a megismerésre való törekvést folyamatosan ébren kell tartani saját magunkban.

IRODALOM

- Ajánlás a kiskorúak védelmében a lineáris és lekérhető médiaszolgáltatók által alkalmazandó hatékony műszaki megoldásokra. A Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Médiatanácsának közleménye. [http://mediatanacs.hu/dokumentum/1816/1306318533ajanlas_tervezet_hatekony_muszaki_megoldasokra - 2011.05.24.]
- Az EU SIP Magyarországi konzorcium weboldala: <http://www.saferinternet.hu>
- Cisco 2011: *Levegő, víz, internet... Cisco tanulmány az internetgeneráció prioritásairól*. [http://www.cisco.com/web/HU/sajtoszoba/2011/20110921.html - 2011. 05. 24.]
- Bayer Judit 2008: A közszolgálati televíziózás újragondolása a digitális korszakban. *Médiakutató*. [http://www.mediakutato.hu/cikk/2008_02_nyar/01_kozszolgalmati_tvteleviziozas_digitalis/01.html - 2013. 05. 15.]
- Bayer Judit 2007: A gyermekek védelmének egyes kérdései az internethasználat során. In: Gabos Erika (szerk.): *A média hatása a gyermekekre és fiatalokra*. Budapest: Nemzetközi Gyermekmentő Szolgálat Magyar Egyesülete.
- Bayer Judit 2012: Gyerekeknek szóló mobiltelefon-játékok egyes kérdései Elhangzott: *II. Nemzetközi Konferencia: Az internet hatása a gyermekekre és a fiatalokra*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 2012. 09. 25.
- Chiesa, Raoul 2010: Hackers Profiling: Who Are the Attackers? *Freedom from fear magazine* 8. [http://www.unicri.it/special_topics/cyber_threats/hackers_profiling/ - 2013. 05. 15.]
- Csapó, Benő- Ainley, John- Bennett, Randy- Latour, Thibaud-Law, Nancy 2010: "Draft White Paper 3 Technological issues for computer-based assessment" *Assessment and Teaching of 21st Century Skills, The University of Melbourne, Australia*. [http://atc21s.org/index.php/resources/white-papers/#item3 - 2013. 05. 15.]
- Csécsi Réka - Dulka Martina - Juhász Gyula - Lakatos Dániel - Molnár Csaba Gábor - Mrázik György 2012: *10 kérdés az ifjúságról*. Budapest: Kutatópont Kft. [http://kutatopont.hu/files/2012/02/magyar_ifjusag_2012.pdf - 2013. 05. 15.]
- Csik Tibor 2011: A digitális bennszülöttek és az olvasás. *Új Pedagógiai Szemle* 61, 10. 30-47.
- European Commission: Safer Internet Programme: Empowering and Protecting Children Online. [http://ec.europa.eu/information_society/activities/sip/index_en.htm - 2013. 05. 15.]
- Facebook felhasználási szabályzat: <https://www.facebook.com/legal/terms>

- Fehér Katalin 2012: Digitális identitás: a korai nyomok hálózata jelensége a serdülők online aktivitásában. Elhangzott: *II. Nemzetközi Konferencia: Az internet hatása a gyermekekre és a fiatalokra*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 2012.09.25.
- Galács Anna – Ságvári Bence 2012: Relating online practices, negative experiences and coping strategies. In: Sonia Livingstone – Leslie Haddon – Anke Görzig (szerk.): *Children, Risk and Safety on the Internet. Research and Policy Challenges in Comparative Perspective*. Bristol: The Policy Press. 309–322.
- Gerbner, George 2002: *Television violence. Gender, Race, and Class in Media: A Text-Reader*. Boston: University of Massachusetts. 339.
- ITHAKA 2012: Az online szolgáltatások csak ritkán jelentenek segítséget a gyerekeknek. [<http://ithaka.hu/2012/07/12/az-online-szolgáltatások-csak-ritkán-jelentenek-segítseget-a-gyerekeknek/> – 2013. 05. 15.]
- Jancsák Csaba 2011: Az ifjúságkutatás nemzetközi tendenciái. In: Bauer Béla – Szabó Andrea (szerk.): *Arctatlan (?) nemzedék*. Budapest: Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet. 315.
- Jancsák Csaba 2008: Az Ifjúsági korosztályok. In: Nagy Ádám (szerk.): *Ifjúságügy*. Budapest: Új Mandátum. 19–59
- Jekkelné Kósa Éva 2010: Szülői részvétel a gyerekek médiahasználatában. Elhangzott: *Az Alkalmazott Kommunikációtudományi Intézet előadássorozatán*. Budapest, 2010. június 3.
- Kárpáti Andrea 2012: Facebookkal tanítani – középiskolai pilot kísérlet. In: Ollé János (szerk.): *4. Oktatás-Informatikai Konferencia: Tanulmánykötet*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 214–218.
- Kárpáti Andrea – Szálas Tímea – Kuttner Ádám 2012: Közösségi média az oktatásban: Facebook esettanulmányok. *Iskolakultúra* 22, 10. 11–43
- Z. Karvalics László 2001: A netnemzedék vizsgálatának szemléleti alapjai. *Új Pedagógiai Szemle* 51, 7–8. 46–51
- Kósa Éva 2012: Közösségi oldalak: újabb aspektusok a kapcsolatokban Elhangzott: *II. Nemzetközi Konferencia: Az internet hatása a gyermekekre és a fiatalokra*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 2012.09.25.
- Krasznay Csaba 2012a: A modern kor gyermekkatonái – hogyan védjük az ifjú hackereket? Elhangzott: *II. Nemzetközi Konferencia: Az internet hatása a gyermekekre és a fiatalokra*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 2012. 09. 25.
- Krasznay Csaba 2012b: A polgárok védelme egy kiberkonfliktusban. *Hadmérnök* 7, 4. 142–151
- László Miklós 2012: *Monokultúra online*. [<http://hu.scribd.com/doc/130006196/Monokultura-online-prezentacio-2012> – 2013. 05. 15.]
- Livingstone, Sonia – Ólafsson, Kjartan – O’Neill, Brian – Donoso, Verónica 2012: Towards a better internet for children. *EU Kids Online* [<http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20III/Reports/EUKidsOnlineReportfortheCEOCoalition.pdf> – 2013. 05. 15.]
- Médiainfó 2012: *Még mindig a tévé a nyerő a fiataloknál*. [<http://www.mediainfo.hu/hirek/article.php?id=22861> – 2013. 05. 15.]
- MTI 2012: Elfogták a magyar Anonymous 16 éves vezetőjét. [www.hvg.hu – 2013. 05. 15.]
- MTV Hungary és a GfK/NET közös kutatása 2011: [<http://www.mediainfo.hu/hirek/article.php?id=22861> – 2013.05.15]
- Molnár Gyöngyvér 2011a: Az információs-kommunikációs technológiák hatása a tanulásra és oktatásra. *Magyar Tudomány*, 9. 1038–1047.
- Molnár Gyöngyvér 2011b: Számítógépes játék-alapú képességfejlesztés: egy pilot vizsgálat eredményei. *Iskolakultúra*, 6–7. 3–11.
- Muha Lajos – Nemeslaki András 2012: Információbiztonság az oktatásban In: Zala Mihály (szerk.) *ISCD 12*.
- Nagy Attila 2001: Stagnálás, romlás vagy olvasásfejlesztés? *Iskolakultúra* 11, 5. 47–51.
- Pósa Éva 2012: Közösségi oldalak: újabb aspektusok a kapcsolatokban. Elhangzott: *II. Nemzetközi Konferencia: Az internet hatása a gyermekekre és a fiatalokra*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 2012. 09. 25.
- Premsky, Marc 2001: *On the Horizon*. NCB University Press 9, 5.
- Ságvári Bence 2012: Hungary In: Leslie Haddon – Sonia Livingstone (szerk.): *EU Kids Online: National perspectives*. Chicago: University of Chicago press. [<http://www.policypress.co.uk/display.asp?K=9781847428820&> – 2013. 05. 15.]

- Ságvári Bence: Biztonságos internetet... na de hogyan? Az EU és a vállalatok kezdeményezései a kutatási eredmények. Elhangzott: *II. Nemzetközi Konferencia: Az internet hatása a gyermekekre és a fiatalokra*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 2012.09.25.
- Safer Internet Program Plusz [<http://saferinternet.hu/rolunk/2013/03/27/safer-internet-plus-program/> - 2013.05.15]
- Siurala, Lasse 2006: *A European framework for youth policy*. Strasbourg: COE.
- Socialbakers 2011: *Magyar Facebook felhasználók*. [<http://www.socialbakers.com/facebook-statistics/hungary> - 2013. 05. 15.]
- Szabó Mária – Singer Péter – Varga Attila 2011: *Tanulás hálózatban. Elméleti összefoglaló és gyakorlati tanácsok az eredményes hálózati tanulás megvalósításához*. Budapest: Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet.
- Tari Annamária 2011: *Z generáció*. Budapest: Tericum Kiadó.
- Tari Annamária 2010: *Y generáció*. Budapest: Jaffa Kiadó.
- Trendek – Médiahasználat, egészség, sport, vallás, olvasás, szex, idegenellenesség, erőszak, cigi, drog. *Figyelő* 55, 14. 28–31.
- Vízvári Gergely – Devosa Iván – Csallner András 2012: *A mobiltelefonok biztonsága*. Elhangzott: Safer Internet Day, Szeged, 2012. február. 7.
- Webidomár <http://www.webidomar.hu/> A SIP-program egyik ismeretterjesztési céllal létrejött weboldala.
- Wikipedia 2013: *Generációk Magyarországon a 20. század második felében és a 21. század elején*. www.wikipedia.hu
- www.molleindustria.org: Társadalmi kérdéseket és problémákat játékos formában feldolgozó weblap.
- www.internethotline.hu: A Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Internet Hotline oldala.